

Nr 331.

Av herr **Pauli**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2, 11, 13 och 24 §§ i lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 221 föreslås sådan ändring i lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk, att författare till skrift eller muntligt föredrag erhåller uteslutande rätt att offentligen föredraga verket och författare till dramatiskt, mimiskt eller kinematografiskt verk uteslutande rätt att offentligen uppföra detsamma ävensom tonsättare uteslutande rätt att offentligen utföra av honom komponerat musikaliskt verk.

Undantag skall endast vara medgivet i sådana fall, då åhörarna äga tillträde utan avgift och återgivandet icke heller eljest sker i förvärvssyfte eller då den av återgivandet härflytande inkomst är avsedd för välgörande ändamål och den eller de föredragande icke erhålla någon ersättning.

Den närmaste anledningen till propositionen är en den 5 juni 1925 inkommen underdånig skrivelse från styrelsen för Sveriges författarförening, vari anhålles om sådan lagändring, »att författare tillerkännes uteslutande rätt till offentligt föredragande av sitt litterära verk». Skulle detta ej kunna bifallas, hemställer styrelsen i varje fall om »lagligt förbud mot uppläsning genom radio av skönlitterärt verk utan författarens medgivande». I skrivelsernas motivering framhålles såsom det egentliga skälet till författarföreningens aktion »den oerhörda utveckling som radion redan nu nått även i vårt land, och den möjlighet som därav uppstått att i förut oanad omfattning med språkets medel återgiva författarnas verk». Genom uppläsandet i radio minskas lusten att köpa böcker, heter det vidare, och detta massreproducerande av ett diktverk med hörselns hjälp kan också på visst sätt likställas med det offentliga utförandet av musikaliska kompositioner, vilket ju redan förut åtnjuter lagligt skydd. De anförda synpunkterna ha behjärtats av Svenska akademien, som i avgivet yttrande tillstyrkt laga förbud mot uppläsning genom radio av skönlitterärt verk utan författarens medgivande.

Den som från dessa aktstycken går till departemenschefens lagförslag, tror naturligtvis att detta framför allt skall visa sig ha tagit fasta på det som varit det avgörande momentet i denna fråga — tillkomsten av rundradion och den vidgade ekonomiska betydelse som uppläsningen av litterära arbeten därigenom fått. Att det ligger åtskilligt som är berättigat i vad författarföreningen i detta avseende anført, lär ingen vilja bestrida, och en lagstiftning av den begränsade omfattning som tillstyrkts av Svenska akademien,

kommer antagligen att förr eller senare visa sig behöfelig. Vad som emellertid i propositionen föreslås, är icke en dylik speciallagstiftning, vilken ju verkligen i viss mån kunde anses motiverad av radioteknikens utveckling, utan en lag som omfattar allt offentligt föredragande och som ger författaren ensam bestämmanderätt, med undantag endast för sådana fall där varken inträdesavgift upptages eller återgivandet eljest sker i förvärvssyfte, ävensom för välgörenhetstillställning där recitatören medverkar utan ersättning.

Den motivering, som leder fram till detta resultat, är på flera punkter synnerligen anmärkningsvärd. Man observerar för det första att departementschefen funnit det »med fog kunna ifrågakställas» att i avseende på rundradiorörelsen medgiva viss lättnad i beroendet av författarrätten, detta med hänsyn till »önskemålet att göra jämväl de bredare lagren av vårt folk förtrogna med den värdefullare litteraturen», ävensom med hänsyn därtill att rörelsen, som den för närvarande bedrives, »torde få betraktas som en eljest under statlig kontroll utövad kulturell verksamhet». När man nu ser departementschefen, trots detta riktiga och betydelsefulla erkännande, framlägga ett lagförslag, som uppenbarligen är ägnat att skapa stora svårigheter för rörelsen i fråga, undrar man givetvis, vad som kan ha vållat en sådan brådska. Om det vore så, att A.-B. Radiotjänst hade på något sätt trätt författarnas intressen för nära eller eljest missbrukat sin ställning, kunde denna forcing varit förståelig. Men, som bolaget påpekar i en i propositionen anförd skrivelse, har författarföreningen själv i sin inlaga vitsordat, att bolaget ständigt tagit hänsyn till författarnas berättigade intressen. Där så varit skäligt, har det lämnat ersättning åt författare, vars verk blivit föremål för radioutsändning, och även, då så varit möjligt, givit honom inflytande på valet av den föredragande artisten. Bolaget framhåller, att det är dess avsikt att även i fortsättningen följa dessa lojala principer, och det hemställer, att de ifrågasatta lagändringarna måtte bli föremål för ytterligare utredning, innan de föreläggas riksdagen.

Ett starkt skäl för detta yrkande om uppskov och ytterligare utredning finner man i departementschefens egen uttalade ovisshet om lämpliga utvägar att reglera förhållandet mellan rörelsens utövare och sådana författare, som utan giltigt skäl vägra att låta sina verk uppläsa eller fordra oskäligt hög ersättning. Radiotjänst föreslår för sin del att för sådana tvisters slitande skall inrättas en nämnd, men har icke haft tid att närmare utveckla tanken.

Vad som framför allt talar för att man tillsvidare bör ställa sig avvaktande, är det av departementschefen själv vitsordade faktum, att redan innevarande år en internationell kongress i Rom skall behandla spörsmålet om författarrättens förhållande till rundradiorörelsen. »Angående det resultat, som härav kan komma att framgå, lärer för närvarande intet med visshet kunna sägas», yttrar han och tillägger följande befogade anmärkning: »Tydligen är det av vikt, att vårt land, som från och med den 1 januari 1920 tillträtt Bernkonventionen, inför utsikten att inom kort taga ställning till frågan om ratificering av en ny konvention, icke på förhand binder sig vid

en lagstiftning, som möjligen skulle kunna förhindra en eljest önskvärd avslutning». Efter läsningen av detta förnuftiga uttalande kommer nästa mening som en överraskning: »Den omständigheten, att i en nära framtid frågan om rundradiorörelsens ställning kan antagas bli föremål för lagstiftningsåtgärder, torde likväl icke behöva föranleda uppskov med lösningen av spörsmålet om författarrättens utsträckande till att omfatta också föredraganderätten.» Några närmare skäl till den föreslagna omedelbara aktionen utöver detta »torde icke» anföras ej.

Lika lakonisk är motiveringen (sid. 9) för lagförslagets allomfattande karaktär. Strax förut uttalas den förmodan, att föredraganderättens utelämnande ur tidigare lagbestämmelser »torde till stor del ha berott därpå, att dess förbehållande åt författaren tidigare icke ansetts kunna för honom innebära någon synnerlig förmån». Härutinnan synes dock, heter det vidare, de senaste årens uppfinningar och tekniska framsteg på radiotelefonins område ha medfört en genomgripande förändring. Det är alltså på grund härav som författarrätten nu anses böra utsträckas även till det offentliga föredragandet. Men »att på sätt författarföreningen alternativt hemställt och Svenska akademien tillstyrkt, inskränka en lagändring i denna riktning till att avse allenast föredragning genom rundradio har jag icke funnit nödigt eller lämpligt», tillägger departementschefen. Enligt hans egna utgångspunkter borde detta dock varit det rimliga och riktiga.

Denna utvidgning av författarrätten utöver vad som gäller rundradieringen torde icke blott — som departementschefen själv anmärkt — icke »innebära någon synnerlig förmån» för författarna, utan torde också i övrigt bli en svårtillämplig och ineffektiv, i vissa avssenden t. o. m. direkt skadlig lagbestämmelse. I den kortfattade men dräpande kritik, som lagrådets majoritet underkastat lagförslaget, framhålles bland annat, att författarföreningens styrelse med sitt yrkande åsyftat ej allenast ekonomiskt skydd, utan även möjlighet för en författare att hindra att — såsom styrelsen uttrycker det — hans verk misshandlas av klåpare. Det sistnämnda syftet kan dock tydligen icke nås genom förslaget, eftersom just i de ovan nämnda undantagsfallen — vid avgiftsfria eller i välgörenhetssyfte anordnade tillställningar — största risken förefinnes för ett återgivande som ej gör verket rättvisa.

»Vad åter det ekonomiska skyddet angår», fortsätter lagrådet, »vill det synas som om den jämförelse med musikaliska verk, som i remissprotokollet anställes, icke vore särdeles bindande. Den stundom uttalade farhågan, att tillfälle att åhöra diktverks uppläsning skulle vara ägnat att minska i stället för att stimulera hågen för litteraturinköp, torde vara avsevärt mindre berättigad än motsvarande betänklighet i fråga om musikverken. Emellertid måste det erkännas stå i god överensstämmelse med rättskänslans krav att om exempelvis en konstnär av en uppläsningafton inhöstar en avsevärd inkomst, han borde hava att dela med sig därav åt de författare, vilkas verk han föredragit. Men om å andra sidan varje möte eller underhållning, varvid en ringa inträdesavgift av allmänheten upptages till betäckande av kostnaderna, skall för möjligheten av det förädlade och lyftande inslag, uppläsning av ett diktverk innebär, vara beroende av för-

fattarens utverkade samtycke, måste det befaras, att ingen eller ytterst ringa ekonomisk fördel härav beredes författarvärlden, men däremot många tillfällen till kontakt med den levande kulturen berövas allmänheten. Med hänsyn härtill kunde det ifrågasättas att, om man vill tillerkänna författare en uteslutande rätt att bestämma över även annan offentlig föredragning än den som sker per rundradio, likväl uppställa mera vittgående undantag; men vid närmare prövning synes det praktiskt ogörligt att draga gränsen väsentligt annorledes än i förslaget skett. Det torde likaså få erkännas att reformen skulle allt för mycket förfela sitt syfte, om ej — såsom förslaget innebär — redan utgivna och av författarrätt hägnade verk intoges under det nya skyddet och om ej detta skydd finge komma författaren själv eller hans efterlevande till godo. Men därmed följer i många fall en ökad svårighet för hugade uppläsare att utan omgång komma i förbindelse med rättsinnehavaren. Endast om man finge antaga att författarvärlden, inklusive avlidna författares arvingar, allmänt sammanslöte sig och uppdroge åt den för ändamålet skapade organisationen att å deras vägnar förfoga över ifrågavarande rätt, ställde sig detta i viss mån annorlunda. Men att en dylik anordning verkligen skulle vinna allmän tillslutning, synes av flera skäl föga troligt.»

Särskilt belysande är invändningen, att om vid alla möten av kulturella föreningar, ungdomsklubbar eller andra organisationer, till vilka någon liten entré uppbäres för lokalhyra eller dylikt, man skulle vara tvungen att i förväg skaffa sig tillåtelse av herrar Karlfeldt, Heidenstam, Ossiannilsson m. fl. eller av Frödings, Dan Andersons och andra döda skalders efterlevande, för att få deklamera någon av deras dikter, så skulle följderna i regel icke bli, att vederbörande författare eller stärbhusdelägare finge uppbära de ören han lagenligt kunde ha rätt till, men väl att allmänheten berövades många tillfällen till beröring med diktarnas verk. Det bleve med andra ord praktiskt taget totalförbud på litterär uppläsning. Detta under förutsättning att lagen efterlevdes och att polisen övade noggrann kontroll över eventuella missdådare. Men då man med skäl kan betvivla, att allmänheten skulle lyckas få i sitt huvud det brottsliga i att, som den alltid gjort, läsa högt ur sina ägande böcker för varandra, så är det fara värt att lagen bleve komplett ineffektiv. Och sådana lagar böra icke stiftas.

Det är naturligtvis, såsom i en tidning framhållits på tal om denna proposition, ingen som förmenar författare och tonsättare den legitima rätten att skydda sig mot exploatering, inte heller att söka förbättra det ekonomiska nödläge, vari många av dem lida mitt i en oförstående samtid, men det skydd, lagen skänker dem, får icke föra med sig verkningar av kulturellt hämmande natur. Det är rätt och rimligt om en måttlig ersättning utkräves av rundradiobolaget, vars kulturellt fostrande uppgift och för konstnärerna själva gagneliga verksamhet dock icke bör förbises. I Norge har man slagit in på den vägen att för litterära verk varje år låta rundradioföretaget erlagga en viss procent av stämpel- och licensavgifter, för tre år bestämd av riksdagen. Denna ersättning inbetalas vid varje års slut till kirke- och undervisningsdepartementet, som delar den mellan upphovsmännen till de utsända verken. Även under antagande att från författarföreningens sida de skadliga verkningarna av rundradion överskattas medan de

gagneliga underskattas, kunna åtgärder i stil med de ovannämnda väl anses förenliga med rättfärdighetens krav. Men att, som den nämnda tidningen uttrycker det, »samla allt förfogande över uppläsningsrätten under en hatt och lägga statens döda hand över en hel del tyst kulturarbete ute i landet», kan icke anses tillrådligt. Om det visar sig möjligt att rundradion förmår samtidigt fylla sin roll som ett nytt väldigt folkbildningsmedel och bidra till författares och tonsättares försörjning, är detta endast gott och väl, men därav följer icke att en ny och äventyrlig beskattning av folkets kulturintresse bör tillgripas i samma syfte. Det kunde hända att konstnärerna i sista hand bleve de som förlorade mest på ett sådant försök.

Efter den skarpt kritiska granskning, som tre av lagrådets fyra ledamöter underkastat det framlagda lagförslaget, är det förvånande, att vederbörande departementschef ansett sig böra föreslå riksdagen att nu antaga detsamma. Riktigast ur alla synpunkter torde vara, att ifrågavarande lagförslag underkastas ytterligare utredning, särskilt med hänsyn till den ovannämnda internationella kongressens blivande resultat.

På grund av vad ovan anförts får jag alltså hemställa,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 221.

Stockholm den 28 mars 1927.

Ivan Pauli.

